

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies primus et secundus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1866

De S. Marcello Ep. Conf. Ravennæ In Italia Commentarius Historicus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73889](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73889)

AUCTORE
C. B.

D

DE S. MARCELLINO EP. CONF.

RAVENNÆ IN ITALIA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Fasti sacri et scriptores præcipui, qui Sancti meminerunt.

ANNO CCCLVI.
Sanctus, qui
Romano hodierno, aliisque Fastis sacris

Inter priores undecim S. Apollinaris, primi Ravennatum episcopi, in sacra horum sede successores, quos omnes ad hanc columbæ divinitus illapsæ indicio designatos, popularis habet traditio, omnes, uno excepto Procuro, Fastis sacris invenio inscriptos, decimo loco occurrit S. Marcellinus, qui, quanquam quidem, ut S. Severus, proximus ejus successor, Martyrologiis vetustioribus seu classicis inscriptus non sit, in Romano tamen hodierno, non secus ac octo e decessoribus suis, Aderitus scilicet, Eleucadius, Martianus, Calocerus, Probus, Dathus, Liberius et Agapitus, commemoratur: et hi quidem cuncti, si unum Probum, ante x Novembris diem nullis prorsus Fastis sacris insertum, exceperis, sacro illo honore ad varios, quibus proinde in Opere nostro dati jam sunt, mensium præcedentium dies afficiuntur; Marcellinus vero hodie. Verba, quibus hoc postremum ibidem fit, pauca hæc sunt: Ravennæ, sancti Marcellini episcopi et confessoris. Hunc porro Sanctum nostrum, qui hodie etiam Officio in ecclesia Ravennate quotannis colitur, e sacris hujus tabulis, quales in suis ad Martyrologium Romanum Notis laudat Baronius, puto depromptum; unde verosimillime pariter profuxerit annuntiatio, qua in binis Mss., Romano hodierno antiquioribus, Florentinis Usuardi Codicibus, Mediceo scilicet et Stroziano, a Solerio nostro in Præfatione ad Usuardum num. 234 recensitis, ab eoque deinde inter Usuardina Auctaria relatis, hodie inventum, quævis interim in iis Marcelli pro Marcellini perperam scribatur, celebratus hunc in modum: Ravennæ sancti Marcelli ejusdem civitatis episcopi et confessoris.

hodie inscribitur, elogisque etiam,

2 Usuardino huic Auctario accedunt Fasti sacri, a Galesinio, Ferrario et Castellano contexti. Ac Castellanus quidem in Martyrologio suo Universali iisdem plane, quibus id in Romano fit, verbis, Gallice redditis, breviter Sanctum commemorat; Galesinius vero et maxime Ferrarius, ille in suo anni 1578 Martyrologio, hic in Generali anni 1613 Sanctorum Italiæ Catalogo, oratione paulo prolixiori id præstant. Amborum verba describo. Prioris hæc sunt: Ravennæ sancti Marcellini episcopi, tanta sanctitate viri, ut vel sola opinione homines a maleficio detereretur, et ad leges divinas colendas inflammaret; posterioris vero ista: Marcellinus x a S. Apollinare Ravennæ episcopus, columbæ indicio electus, ecclesiam Ravennatam post S. Agapitum anno Sal. cccxxx, Urbano Pontifice Maximo, præfuit. Quam ecclesiam per annos l, sive, ut alii tradunt, XLVII tanta sanctitate et pietate, adjuncta prudentia, administravit, ut hac opi-

nione homines a maleficiis abstereretur, et ad divinas leges observandas exemplo maxime suo inflammaret, ut multos a dæmonio oppressos liberaret, ac multis dæmonum insidiis petitus, ad divinam opem confugiens eos superaret. Denique in magna rerum perturbatione et Ecclesie persecutione, Aureliano imp. (sub quo, eo adhuc episcopo, Fusca virgo et Maura nutrix martyrio coronatæ sunt) graviter afflicto in Non. Octobris migravit e vita, Felice Papa. Cujus corpus fertur suavissimum odorem misisse in æde S. Probi sepultum.

3 Nec tantum hisce elogiiis Sanctum exornant, verum etiam pro fonte, e quo ea hauserint, Ravennatem Hieronymi Rubi Historiam assignant. Huic porro etiam, Galesinius quidem Annalium urbis Ravennæ scriptores; Ferrarius autem ecclesie Ravennatis monumenta, adjungunt. Verum qui qualesve illi Annales seu horum scriptores, quæ qualivæ illa monumenta sint, non edicunt. Opus sane, quod sub Annalium Ravennatum titulo concinnatum sit, hactenus non novi; quod vero ad ecclesie Ravennatis monumenta, a Ferrario laudata, pertinet, cum hic hagiologus, de aliis agens Ravennatibus Sanctis, subinde etiam ejusdem ecclesie, quas tamen antiquas (adi in S. Agapito ad xvi Martii Opus nostrum) perperam vocaris, lectiones laudet, monumentorum illorum partem hæc forte non exiguam faciunt una cum Tabulis, quas, ut supra monui, citat Baronius, quasque præcipue esse opinor Kalendaria Catalogosque, quibus ad diversos anni dies diversi Ravennates Sancti, vel nomine tenus duntaxat, vel cum addito brevi elogio, cultusve ecclesiastici eis deferendi præcepto sint inserti. Ut res habeat, nihil equidem, quin Hieronymo Rubeo consonet, habet Galesinius, totumque fere, quo Sanctum Ferrarius exornat, elogium ex eodem Ravennate historico est depromptum. Ut de re ferri queat judicium, juxerit et hujus verba, huc facientia, transcripsisse.

ex ecclesie
Ravennatis
lectionibus
tabulisque

F

4 Agapito, inquit lib. 1 sub finem, Marcellinus successit Ravennatum archiepiscopus, alterum et trigesimum circiter annum supra ducentesimum ab ortu Christi, Urbano adhuc Romano Pontifice. Quinquaginta annis Ravennati ecclesie præfuit Marcellinus tanta sanctitate atque innocentia, ut vel sola opinione homines a maleficio detereretur, et ad leges divinas servandas ac colendas inflammaret. Sæpius cacodæmonum furorem (tanta in illo fuit magnitudo et præstantia benignitatis divinæ) nullo labore compressit, cumque Virum sanctum illi, dispositis insidiis, vallatum teneret ac circumvenissent, eo Deum suppliciter invocante, statim prostrati, misereque afflicti sunt. Hactenus ille, qui deinde, varias Romani imperii vicissitudines, plures Barbarorum

et Hieronymo
Rubeo

A *barorum in id irruptiones, gloriosum SS. Fuscae et Maurae martyrium, sacras in Christi cultores persecutiones aliaque nonnulla, quae gubernante Ravennatem ecclesiam S. Marcellino, accidisse vult, paulo prolixius exponens, ita tandem de Sancto concludit: Sub id tempus (Aureliano scilicet imperante) Marcellinus, Ravennatum antistes, in tanta perturbatione vario rerum eventu misere graviterque affectus animam exhalavit tertio Non. Oct. Dum extremum spiritum duceret ejus cadaver, ferunt unguentorum suavissimorum divinum odorem affluisse. Sepultus est in divi Probi.*

depromptis, a Galesinio et Ferrario celebratur, a binis praeterea

5 Confer nunc haec cum binis elogiis supra huc transcriptis, videbisque Galesinium et Ferrarium, horum auctores, ex Hieronymo Rubeo, qui praeterea priorem undecim S. Apollinaris successorum columbae divinitus illapsae indicio ad episcopatum electionem loco non uno docet, indubie hausisse. Nec tantum id fecerunt ambo hi hagiologi, verum etiam in libro, Italice scripto, quem sacra Ravennae antiquae Monumenta inscripsit annoque 1665 vulgavit, Hieronymus Fabri, metropolitanae Ravennatum ecclesiae canonicus, infra plus semel laudandus, aliique nonnulli, qui post annum 1572, quo primum prodit Hieronymi Rubei Historia, de Ravennatis ecclesiae rebus Sanctissae scripserunt. Hos omnes, utpote qui Rubei de Sancto nostro asserta nec roborant, nec infirmant, nihilque fere, quod ex his haustum non sit, doceant, hic enumerare operae pretium non est, pergo proinde ad binos (neque enim etiam plures alios his recentiores hic moror) scriptores antiquos, quos adhuc Mss. dumtaxat sibi praetulerunt, atque ad contegendam Ravennatem Historiam adhibuit saepissime jam nominatus Hieronymus Rubeus.

qui reliquis antiquiores sunt, scriptoribus, Agnellus scilicet,

6 Prior est Agnellus, appellatus etiam Andreas, qui librum Pontificalem seu Vitas Ravennatum Pontificum anno circiter 840 conscripsit. Opus hoc Benedictus Bacchinus, abbas S. Mariae de Lacroa Ord. S. Benedicti Congregationis Casinensis, e Ms. Bibliothecae Estensis Codice eruit, varietate a se illustratum typis primum anno 1708 publici juris fecit, idemque deinde Muratorius, cum codice Estensi demum collatum, iterata editione in Rerum Italicarum Scriptorum tom. II una cum Bacchinii in id Observationibus Dissertationibusque intulit. Ambo porro editioni, quam adornarunt, praefationem praemisere sane eruditam, qua, quis fuerit Agnellus, qua aetate floruerit, et qua sit fide dignus, additis etiam, quibus laboret, defectibus, dilucide exponunt. Praecipua, huc spectantia, e Bacchinii Praefatione, apud nos tom. V Julii pag. 343 exstant excerpta, quo propterea, studioso lector, vel ad Bacchinii, aut etiam Muratorii, si ad manum sit, Praefationem pro ampliori Agnelli concinnatam ab eo Pontificalis notitia, brevitate ergo te remitto. En modo, quae Agnellus editionis Bacchinii, quam hic, nisi aliud dicam, semper intelligam, part. 1, pag. 162 de Sancto nostro, quem spectata, quo post S. Apollinarem sederit, ordine, decimum appellat, capite unico sub hoc titulo, Vita sancti Marcellini, memoriae prodatur.

cujus verba hic recitantur,

7 Marcellinus x, inquit, justus et timoratus suis orationibus daemonum castra prostravit, et oves, quae a Domino ei traditae fuerant, impiger custodivit, ne ille immanissimus lupus, qui quotidie saevit, et ferit, castra suae ecclesiae laniare potuisset, et ex suis ovibus praedam evelleret, ut non Christianorum animas, quas Sanctus Vir Omnipotenti Domino adquisierat, beluino gut-

ture devoraret, ne infernalibus connexis gehennae vinculis ditione manciparet. Transactoque plurimo annorum curriculo spatii, pontificatum amisit et vitam, cujus tanta corpus odorama sepelientium nares sentirent. Sepultus est, ut fatentur alii, in basilica B. Probi. Sedit autem annos... mens... dies... Ita haec Agnellus, cujus haec etiam idecirco praecipue, quo usui infra futura adhuc sint, de Sancto nostro verba volui huc ranscribere, quamvis interim praeter sedis S. Marcellini diuturnitatem sepulturaeque locum nihil fere notatu dignum edoceant. Sanctum quidem praeterea, veluti pastorem vigilantissimum, depingunt, nec dubito quin revera is in gregem sibi commissum diligentissime invigilavit; attamen cum vigil sedulaque gregis adversus omnes daemonum insidias tutandi cura omnibus omnino pastoribus seu episcopis, sanctitatis laude conspicuis, sit communis, eam forte, utut speciatim in antiquis monumentis non notatam, Sancto nostro ne alioquin ejus Vita appareret nimis jejuna, Agnellus nominatim attribuerit. Cum enim hic scriptor, ut Bacchinus in prima sua in eum Dissertatione cap. 2 docet, nulla omnino vel S. Severi, duodecimi Ravennatum antistitis, vel etiam decessorum ejus Acta scripta habuerit, probabilibus dumtaxat conjecturis, quae de hisce speciatim memoriae prodit, frequenter superstruit, uti ipsemet in S. Exuperantio xix Ravennatum antistite satis indicat.

Auctore C. B.

8 Ad alterum modo e scriptoribus antiquis, quorum supra memini, progrediamur. Muratorius in eodem Ms. Bibliothecae Estensis codice, e quo Agnelli librum pontificalem ecclesiae Ravennatis eruderat Bacchinus, Vitas priorum aliquot episcoporum Ravennatum, seu potius habitos de his ad populum sermones, quibus Vitae titulus deinde fuerit adjectus, una cum aliis nonnullis Opusculis invenit, eaque omnia, Spicilegii Ravennatis Historiae titulo insignita, tom. I, part. 2 scriptorum Rerum Italicarum inseruit. Causas, ob quas Opus hoc vulgari, in Praefatione docet, uti etiam lucubratiunculas illas omnes, quas id complectitur, a variis auctoribus, qui post Agnellum floruerint, esse profectas, quod tamen (vide Operis nostri tom. VII Septembris pag. 400, num. 9) ita videtur quantum ad episcoporum Ravennatum Vitas intelligendum, ut harum omnium unus idemque, qui scilicet easdem etiam pro arbitrio subinde mutavit interpolavitque, collector existerit, saeculo xiii longe posterior. In illa porro, quam hic digessit, collectione, seu, ut hanc appellare maluit Muratorius, Ravennatis Historiae Spicilegio pag. 354 et seqq. legitur S. Probi Vita, cui hujus aliorumque septem Ravennatum antistitum translationis, anno circiter 963 factae, Historia inseritur, ab anonymo, qui rei gestae interfuit, canonicumque se prodit, auctore (adi eundem 7 Septembris tom. pag. 403, num. 25 et seqq.) litteris consignata; hic autem, qui, quod praecipue huc spectat, ille ipse est e binis supra memoratis scriptoribus antiquis posterior, S. Marcellinum sanctis Ravennatibus episcopis, quorum corpora refert fuisse translata, accenset. Verba, quae ad Sancti nostri translationem pertinentia suppeditat, infra suo loco, cum de hac sermo erit, describam. Aggredior nunc, quae praevie adhuc tractanda sunt, quaeque ut eo, quo gesta sunt, ordine proponantur, a Sancti ad sedem Ravennatem electione ducendum est initium.

et anonymo, qui canonicum se prodit, memoratur.

AUCTORE
C. B.

§ II. Quæ prosint et quæ
contra obsint Ravennatum
traditioni, qua Sanctus,
aliique priores decem
S. Apollinaris in sede
Ravennate successores a
Spiritu sancto in specie
columbæ apparente fe-
runtur electi.

Sanctum mi-
raculo fuisse
designatum
episcopum,
popularis

Sanctus Marcellinus novemque ejus in sede
Ravennate decessores et proximus successor Seve-
rus a Spiritu Sancto, qui sub specie columbæ
supra eligendorum caput apparuerit, ad episco-
patum prodigiose fuerint assumpti, si modo popu-
lari, quæ apud Ravennates viget, crediturque,
traditione sit standum. Verum quid tamen de
hac statuendum? Fuisse re vera S. Severum col-
umbæ divinitus apparentis indicio episcopum
designatum, passim ab eruditis non revocatur in
dubium, quamvis interim id a scriptoribus sæculo
nono antiquioribus, annisque minus quadringen-
tis a re gesta remotis, memoriæ proditum non
inveniatur; quod vero ad S. Marcellinum novem-
que ejus decessores pertinet, septem ex his in Opus
nostrum, uti, quæ num. A dixi, sat aperiunt,
Majores nostri jam intulere; verum super tradi-
tione ista, prout simul et ad S. Severum, et ad
Sanctum nostrum novemque ejus decessores, seu
ad omnes undecim priores S. Apollinaris in sede
Ravennate successores sese extendit, nusquam
aperte mentem suam declararunt. Etsi enim mo-
numenta scriptorumque verba, illam non obscure
insinuantia, subinde, ut arguenti exigebat
ratio, tunc retulerint, essent tamen hæc veri-
tati consona, an dissona, minime pronuntiarunt,
relinque, Ravennati ecclesiæ a pluribus jam seculis
constanter creditam, maxime idcirco, quantum
opinor, quod ei invidete, integreque pro Ravenna-
tum desiderio probandæ documenta idonea non
suppeterent, diligentius aliis discutendam defi-
niendamque huc usque reliquerunt.

super qua non
temere pronun-
tiantium,
fert traditio.

C 10 Et vero, cum antiquas præterea particu-
larum ecclesiarum traditiones indubitanter ut falsas
commentitiasque absque ullis solidis et positivis,
ut vocant, argumentis rejicere, rationi etiam con-
sentaneum non sit, taliæque adversus antiquam
illam Ravennatum traditionem militare, verosim-
iliter non compererint, optimo sane prudentissi-
moque consilio id fecerunt, illorumque idcirco,
cum præterea non magis ad Sanctum nostrum,
quam ad ejus decessores, in Opere nostro jam
datos, illa spectet de prodigiosa ad episcopatum
electione traditio, vestigiis hic insistere, penitus-
que ab hac, super qua sane nil temere pronun-
tiantium intelligo, tum admittenda, tum etiam
rejicienda abstinere est factum. Attamen cum id
omnibus, qui res controversas dubiasque decidi
rationesve saltem, iisdem nature expendendis
librandisque aptas, proponi desiderant, futurum
forte non sit gratum, non tantum, quod apud nos
tom. VII Septembris in S. Aderito num. 2 factum
jam est, ad Hieronymum Fabri, qui traditionem
totis viribus propugnat, et ad Benedictum Bacchi-
nium, Muratorumque, qui, quæ illam falsitatis

reddere suspectam sunt nata, proponunt, lectores
curiosos remitto; verum etiam in gratiam eorum,
quibus forte tres hi scriptores ad manum non
fuerint, argumenta præcipua, quæ singuli in rem
suam adducunt, vel ipsis eorumdem verbis, vel
certe in compendium contracta describo, obser-
vationibus etiam, ubi id opportunum congruè
videbitur, subinde adjectis. Ab iis, quæ Hierony-
mus Fabri offert, exordior.

A 11 Hic scriptor in Opere, quod, ut jam dixi,
Sacra Ravennæ antiquæ Monumenta inscripsit,
annoque 1664 typis Venetis edidit, part. 1, pag.
344 et tribus seqq. omnia prorsus, quibus factam
priorum undecim S. Apollinaris successorum a
Spiritu Sancto in columbæ specie apparente ad
episcopatum electionem fulciri posse animadvertit,
studiosissime congerit, moxque, ubi hanc non nu-
dam esse simplicemque ecclesiæ Ravennatis tradi-
tionem, sed a magni nominis historicis affirmari,
fideique effici indubiæ nobilissimis plurium sæcu-
lorum monumentis, asseruit, diversis diversorum
temporum, qui prodigiosum illum electionis
modum calculo suo approbarunt testimonio
confirmarunt, scriptores recenset. His porro
deinde, quibus etiam musicum seu tessellatum
Ursianæ seu cathedralis apud Ravennates ecclesiæ
opus monumentis tamen potius quam scriptoribus
annumerandum, inserit, varia antiqua, eum-
dem illum electionis modum indicantia, monu-
menta adjungit, Ravennatis scilicet ecclesiæ et
provinciæ Kalendaria, Breviarii Erfordiensis de
S. Severo Lectiones, editum de festorum dierum
cultu a Julio Feltrio Ruvereo, Urbinatum Car-
dinale archiepiscopo Ravennate, in concilio pro-
vinciali decretum, antiquissimam ecclesiæ S. Ja-
cobi Argentiensis Picturam, antiquum Ms., quod
in capituli Ravennatis archiepo servatur, Missale,
ac tandem ipsa, quæ abam in campo rubro cruce-
m, hujusque a dextris abam itidem columbam,
viridis olivæ ramo in rostro instructam, comple-
ctuntur, ecclesiæ Ravennatis insignia. Accipe
modo, quid in omnia hæc monumenta scriptores-
que, iisdem præmissis, observandum occurrat.

Scriptores
monumenta-
que, quibus
illud Fabrius
propugnat,

A 12 Hos inter Bollandus noster, tanquam qui
in SS. Severo, Calocero et Eleucadio Ravennatum
episcopis, tom. I et II Februarii datis, factam
priorum undecim S. Apollinaris successorum a
Spiritu Sancto in specie columbæ apparente
electionem pro probata habet, computatur; quod
quo jure sit, haud equidem perspicio. Etsi enim
ibidem Bollandus nonnulla, quibus superiorum ille
electionis modus adstruitur, auctorum anteriorum
verba transcribat, hæc tamen nec adoptat, nec an
veritati consonent, edicit. At vero, ut ut id ita
habeat, merito equidem præter recentiores non
paucos Desiderius Spretus, Petrus de Natalibus,
Ricobaldus Ferrariensis, ac tandem etiam B. Pe-
trus Damianus patria Ravennas, S. R. E. Cardi-
nalis episcopus Ostiensis, a Fabio pro electionis,
de quo hic disserimus, miraculo adducuntur, uti
etiam musicum seu tessellatum, utpote in quo prio-
res undecim, nec plures, S. Apollinaris successores
cum apparente supra singulorum caput columba
cernuntur expressi, ecclesiæ Ravennatis opus,
etiam a Majoribus nostris in S. Agapito ad XIV
Martii diem alibique non semel laudatum. Verum
et hoc, uti ipsemet docet Fabrius, ante annum 1442
non fuit exstructum, et e cunctis nominatis scri-
ptoribus antiquior est B. Petrus Damianus, qui
tamen ante sæculum decimum prope elapsam (adi
Operis nostri tom. III Februarii pag. 415) natus
non est, quique proinde an una cum antiquo illo
ecclesiæ

E

una cum
nonnullis,

F

A *ecclesie Ravennatis opere, memoratisque sequioris ætatis scriptoribus prodigiosam priorum undecim S. Apollinaris successorum, quorum postremus S. Severus anno 346 sedere incepit, electionis historiam, a qua sex amplius sæculis, inter annum circiter 1000 et annum 346 elapsis, absuit, certam atque indubitam possit efficere, aliorum esto iudicium.*

quæ annotari
convenit, pro-
ponuntur.

13 Ad ea, quæ etiam in monumenta supra recensita observari convenit, jam progredior. Est pariter his omnibus, quantum opinor, B. Petrus Damianus antiquior, nihilque certe, quo contrarium apte vincat, Fabrius adducit in medium. Ait quidem, quæ ultimo loco laudat, ecclesie Ravennatis insignia mille amplius annis esse antiqua, utpote abhinc ipsa, quæ ex opinione apud eruditos communis modo recepta ab anno circiter 367 ad annum circiter 742 excurrit, exarchorum Ravennatum ætate jam usurpata; verum tam antiquum, de quo hic plura disputare non lubet, insignium illorum usum nec probat, nec, etsi probaret, propterea esset certo consequens, ut is ex prodigiosa illa, quæ ab apparente in specie columbæ Spiritu Sancto facta sit, priorum undecim

B S. Apollinaris in sede Ravennate successorum electione primitus fuisset inductus; quod tamen ad finem a Fabio intentum necessario requiri, nemo non videt. Porro hic scriptor monumentis, de quibus modo notata sufficiant, corollarii quodammodo vice etiam adjungit antiquam S. Severi Ravennatis episcopi Vitam, a Bollandi in Operis nostri tom. I Februarii illatam, quæ priores S. Apollinaris successores columbæ indicio electos, tom. cit. pag. 82 et seq. num. 4 luculentissime docet; verum hæc, cum anonymum, uti in Commentario eidem præmisso num. 5 docet Bollandus, sæculi dumtaxat decimi aut undecimi auctorem, ac proin B. Petro Damiano non multo antiquiorem, imo forte etiam recentiorem, habeat, scriptoribus monumentisque a Fabio pro prodigiosa illa electione allatis magnam pondus haud addit.

argumen-
tumque, tra-
ditioni sal-
tem favens,
adjungitur:

A 4 Validius nonnihil pro eadem ex Agnello, quem Fabrius non vidit, quemque alioquin in subsidium etiam vocasset, potest argui. Etenim is scriptor, qui ex dictis Ravennatum antistitum Vitæ anno circiter 840 litteris consignavit, ac proin sesquisæculo ut minimum ante B. Petrum Damianum floruit, part. 1, pag. 169 S. Severum ad ecclesiam, quo novi Ravennatis episcopi electioni interesset, sese conferre meditantem, uxori in hæc verba inducit loquentem: Vadam, et videbo visionem mirabilem, quomodo de alto cælo columba veniet, et super electi caput conscendat; quæ sane solium jam dudum ætate Severi Spiritus Sancti sub visibili columbæ forma in Ravennatum pontificum electionibus supra caput eligendi descensum optissime indicare videntur: quamvis autem ex eo, quod Agnellus, quæ hic de S. Severo scribit, non ex antiquis monumentis, sed e multorum dumtaxat seniorum, uti ipsemet fateatur, narratione hauserit, plurimumque sæculorum spatio ab omnibus prioribus undecim S. Apollinaris successoribus absuerit, non immerito forsitan possit contendere, prodigiosam horum columbæ indicio electionem recitatis scriptoris illius verbis certam haud effici, est tamen, quantum apparet, cur ex his concludatur, Ravennatum de illa traditionem sæculo decimo aut undecimo, contra ac nonnulli sentiunt, multo esse antiquiorem.

inde hanc,
cujus anti-
quitate Bac-
chiniis ratio-
cinio,

15 At vero si Bacchinio, cuius et Muratorii argumenta jam producenda sunt, stare velis, ne tantam quidem idcirco traditionis illius, quam

unde forsitan ortam suspicari quis queat, mox intelliges, antiquitatem admiseris; in Observationibus enim, quas Vitæ S. Severi scriptor ille subjungit, pag. 174 in eam, qua Severum prophético spiritu de propria futura electione Agnelliana proxime huc transcripta verba forsitan pronuntiasse, autumat, opinionem propendet, idque, quantum opinor, ob rationes contentas in ratiocinio, quod ibidem et pag. anteced. præmiserat, quodque eo sere reducitur: Agnellus de prodigiosa S. Severi ad episcopatum electione ita etiam cap. 1, pag. 163 scribit: Cujus (S. Severi nimirum) sacerdotium ab Omnipotente Domino tantum prædestinatum fuit, ut illius electione Spiritus Sanctus missus fuisset in specie columbæ, quam omnis populus viderunt corporalibus oculis, et super ejus caput requievit, unde in proverbium etc; quibus verbis innuere seu explicare videtur specialem anteaque Ravennæ insolitum, qui per Spiritum Sanctum, sub columbæ forma apparentem in S. Severi electione primum enituerit, divinæ providentiæ modum, huncque præterea suo de columba, quæ in decessorum S. Severi electione apparuerit, silentio, in omnium horum Vitæ ubique constanter sercato, sufficienter suadet.

16 Ad hæc Luidolphus presbyter, qui alteram hic quantum ad substantiam scripsit S. Severi Vitam, a Bollandi tom. I Februarii pariter editam, monachum Ravennatem, quem ipsemet audierat, inducit ibidem pag. 89, num. 7 de S. Severo ita loquentem: Orante autem populo, ecce, subito columba quadam desuper volitans super caput ipsius, cunctis cernentibus, consedit. Quod quidam pro signo accipientes, eum sacerdotio dignum judicabant: alii vero indigne ferentes, quod tam vilibus vestimentis indutus inter primos civitatis stare præsumpsisset, eum inhoneste, sicut ei uxor evenire optaverat, de ecclesia exire compulerunt, altera autem die in ecclesia latitare volens, etiam per columbam proditus sollicitabat corda intuentium. Tertia vero die, cum in ecclesia positi aliquod signum a Deo præstolarentur, ille, qui non in facie, sed in corde videt et judicat, quasi duritiam illorum increpans, eum sicut prius per columbam sacerdotio dignum palam omnibus demonstravit.

17 Quibus verbis indicari videtur, Spiritus Sancti, sub columbæ specie supra eligendi Ravennatis antistitis caput apparentis, prodigium in S. Severi, priorum undecim S. Apollinaris successorum postremi, electione primum evenisse; iis enim monachus Ravennas, seu, si mavis, ex ea, quam ex ipso hujus ore accepit, relatione Luidolphus narrat, descendente supra Severi caput columba, aliquos eum dignum sacerdotio habuisse, alios secus, qui etiam illum extra ecclesiam expulerint, nec descensui secundo columbæ obedierint, sed expectaverint signum demonstrari; hæc autem omnia accidere non potuissent, si ex præcedentium pontificum electionibus compertum apud Ravennates fuisset, a Deo virum illum, super cuius caput columba appareret, episcopum designari. Jam vero cum eodem sæculo nono, quo ex dictis Agnellus, etiam Luidolphus presbyter, ut tom. Februarii cit. in Comment. ad Vitam S. Severi prævio num. 7 Bollandus docet, floruerit, quis non e proxime recitatis illorum verbis concludat, sæculo ix labente aut etiam ad finem inclinante, peculiarem S. Severo æstimatam fuisse prodigiosam columbæ indicio electionem, quæ posterioribus temporibus communis credita est omnium Ravennatum antistitum, qui a S. Apollinare usque

AUCTORE
C. B.

hic quantum
ad substan-
tiam
E

descripto, ad-
versatur,
F

AUCTORE
C. B.
suspiciari for-
san quis pos-
sit, primitus
exortam,

ad S. Severum in Ravennati cathedra sederunt?

18 Ita prope quantum ad substantiam habet institutum a Bacchino loco cit. ratiocinium; quod si putes legitimum, videsis, tum an eo, in quem ex dictis hic scriptor propendit, sensu accipienda non sint Agnelli verba priori loco seu num.

14 huc transcripta, tum etiam an ex his perperam intellectis primitus orta non sit Ravennatum de prodigiosa priorum omnium undecim S. Apollinaris successorum electione traditio, quæ, quamquam quidem sæculo IX nondum esset pervulgata, temporis tamen lapsu ita invaluit, ut passim ab omnibus, Ravennatibus saltem, videatur fuisse admissa non modo sæculo XII, quo musicum supra laudatum Ursianæ seu cathedralis Ravennatis ecclesiæ opus fuit constructum, verum etiam sæculo XI, quo B. Petrus Damianus floruit, quoque, quod bene notandum est, duabus hisce vocibus, solito more, quæ difficultatis num. 14 propositæ nodum tangunt, adjectis, ipsissima fere Agnelli verba, ibidem recitata, Serm. I de S. Severo descriptis, uxori Sanctum hunc dicentem inducens: Vadam et videbo visionem mirabilem, videlicet, quomodo columba de cælo veniat et super electi caput solito more considerat.

et unde re
ipsa ortam,

19 Verum enimvero utut hæc de Ravennatum traditione habeant, Muratorius, ad quem tandem venio, longe aliam illius originem suspicatur. Audi ipsamet tom. I Scriptorum Italiæ part. 2, pag. 527 in ea, quam Ravennatis Historiæ Spicilegio præfixit, Præfatione suis verbis ita loquentem: Animadvertas velim, vulgo ibidem (Ravennæ nimirum) creditum Spiritum Sanctum sub visibili columbæ specie priores duodecim episcopos indicasse a clero et populo eligendos. Equidem persuasionem hanc iis (Ravennatibus) eripere mihi non est animus. Attamen suspicari non desino, an invaluisse potuerit hujusmodi opinio ex pictura aliqua veteri male intellectâ. Quum enim episcoporum olim electio ab ejusdem cleri et populi votis penderet, atque in ipsam influere, et quidem merito, putaretur divini Spiritus secreta motio, ac præsertim quoties in sanctos Viros electio cadebat, pictores illorum episcoporum imaginem efformantes, supra eorum caput Paraclitum sub columbæ specie appingebant, ut sensibile oculis exhiberetur, quod invisibili tantum actione peractum fuerat.

suspicitur
Muratorius.

20 Proinde ignarum vulgus subsequentium sæculorum accipere facile potuit typum pro historia, et fictionem pictori licitam tamquam rem certam. Ita vulgus tot martyres post abscissam cervicem non sine ingenti prodigio supervixisse, suumque caput propriis manibus alio detulisse sibi persuasit hac una ratione, quod eos in pictura caput suum manibus gestantes adspexisset, quum tamen pictores nihil aliud significare voluerint, nisi martyres illos capitis diminutione mortem pro Christo sustinuisse. Sunt et sexcenti hujusmodi errores, sive opiniones male suffultæ quibus tantum originem dedit pictorum licentia, perperam a posteris accepta atque explicata. Liceat Ravennatibus traditionem suam mordicus tueri; sed et mihi licuerit dubitationem meam hoc in loco exerere. Habes nunc, erudite lector, quæ faveant, et quæ contra adversentur Ravennatum traditioni, cui an assentiendum potius sit, quam dissentiendum, quisque modo pro arbitrio statuatur.

D

§ III. Tempus, quo Sanctus sedere inceperit et obierit.

Majores nostri de priorum Ravennatum antistitum serie chronologica loco non uno tractarunt, ac in primis guidem ad primam Februarii diem, S. Severo Ravennatum episcopo confessori sacram. Quid multa? In Commentario ad Sancti hujus Vitam prævio § 1, num. 4, nonnullis Fastis sacris, in quibus ad Kalendas Januarii Severi alterius, Ravennatis martyris, addito etiam episcopi titulo, memoria signatur in medium adductis, de posteriori hoc Severo, quem ad dictum Januarii diem in Opus nostrum jam intulerant, ita pronuntiant: Cum de martyre Ravennate Severo, quem Hieronymum. Rubeus ait 1 Januarii, alii 1 Febr. referunt, nihil constet, nisi sub Maximiano coronatum martyrio, an non suspicari fas sit, episcopum illum fuisse; sed cum ejus Acta laterent, posterioris Severi confessoris celebriorem conservatam memoriam? At severe pronuntiat Ughellus Tom. II Italiæ sacre, mendacium esse, asserere plures Severos. Non asserimus quidem; sed quo argumento severam suam censuram firmet vir doctissimus, non satis perspicimus. Fuisse certe celebrem jam olim opinionem de S. Severo ep. Ravennate martyre, patebit inferius ex Vita per Luidolfum, cui cap. 2, num. 5 ita Ravennas monachus respondet: « Severus, cujus tu Vitam scire desideras, non » fuit martyr, sed confessor. » Ergo de episcopo ita percunctatus erat Luidolfus, ut martyrem eum existimaret; si quidem quadret interrogationi responsio.

Sanctus,
quem, contra
ac Majores
nostri ali-
quando

22 His porro, postquam de S. Severi Ravennatis episcopi confessoris ætate, seu tempore, quo is sedere inceperit et obierit, nonnulla contra Hieronymum Rubeum § 1 disputarunt, num. 13 etiam subjungunt: Si quis antiquiorem fuisse S. Marcellinum probarit, eique successisse Severum aliquem, dicat sane, duos fuisse Severos, ipso non omnino repugnante Baronio, sed posterioris celebritate prioris obscuratam esse famam. Quid si episcopus fuit Severus ille martyr, quem diximus Kalendis Januarii colli, sub Maximiano interfectum? Multi, ut § superiori et ad illum diem diximus, episcopum et martyrem eodie statuunt. Neque ex Actis martyrii, quæ nulla extant, probari potest, episcopum non fuisse. Sunt itaque, uti e binis hisce huc jam transcriptis textibus patet, Majores nostri aliquando suspicati, ante S. Severum, episcopum Ravennatem confessorem, ac proin etiam ante Sanctum nostrum, utpote proximum hujus secundum ipsomet et dicenda decessorem in cathedra Ravennensi etiam sedisse S. Severum martyrem supra memoratum, quem etiam præcedere potuerit Marcellinus alter, a Sancto nostro distinctus, eoque antiquior. Verum S. Petrus Chrysologus, et ipse Ravennatum episcopus, ante annum CCCCLXVIII, quo e vivis excessit, de S. Apollinare, primo Ravennatum antistite, Sermone 128 locutus fuit in hunc modum: B. Apollinaris primo sacerdotio solus hanc ecclesiam Ravennatem vernaculo atque inclito martyrii honore decoravit. His autem verbis dilucide docemur, nullum omnino, si S. Apollinarem exceperis, Ravennatum antistitum, qui ante Petrum Chrysologum vivere, martyrio fuisse

suspicati sunt.
S. Severus
martyr, non
precessit,

F

coro-

A coronatum, ac proin in horum serie ante Sanctum nostrum et S. Severum confessorem, anno circiter 390 vita functum, collocari non posse. S. Severum martyrem, sesquiseculo circiter, uti de eo apud nos tom. I Januarii pag. 20 notatur, ante Petri Chrysologi aetatem martyrio affectum.

Marcellinum etiam antiquiorem,

23 Nec est, cur propterea Majores nostros hic incuses: cum enim non asserendo, sed suspicando dumtaxat sint locuti, non usque adeo scrupulose in rem debuerunt inquirere, memoratumque, quem Petrus Chrysologus de S. Apollinare, non de S. Severo martyre, habuit, sermonem consulere. Adhæc suspicionem illam ipsimet, quam, cum anno 1658 præfatum ederet Februarii tomum, insinuarant, decennio dumtaxat post, secundum vulgantes Martii, in S. Agapito, proximo ex dicendis Sancti nostri in sede Ravennati decessore, deposuerunt. Etenim ibidem de musico seu tessellato Ursianæ apud Ravennates ecclesiæ opere supra memorato, quod antea e Leandri Alberti Italiæ descriptione utcumque dumtaxat cognorant, tumque ipsimet Ravennæ coram aspeperant, atque admodum antiquum compererant, ita num. 3 loquuntur: Nos

B sane antiquæ isti picturæ multum deferimus, et quamdiu potiora nulla suppetunt monumenta, ex quibus in eam seriem vitium aliquod irripisse ostendatur, eidem standum esse censemus: in hac autem, quam his verbis memorant, episcoporum Ravennatum serie novem dumtaxat sequentes, Aderitus nimirum, Eleucadius, Martianus, Calocerus, Proculus, Probus, Dathus, Liberius et Agapitus seu Agapetus, qui ante S. Severum confessorem proximumque ejus decessorem sanctum Marcellinum sederint, occurrunt, ut adeo Majores nostri, utpote qui a serie illa non recedendum, loco proxime cit. nihilominus censuerint, suam, quam exposui, de S. Severo martyre Marcellinoque antiquiori suspicionem jam deposuissent, cum anno 1668 secundum Martii tomum publici juris facerent. Et sane reipsa etiam Severus martyr, Marcellinusque, Sancto nostro antiquior, e Ravennatum episcoporum numero vel idcirco videntur excludendi, quod etiam in horum serie, utpote quæ jam productæ ex musico ecclesiæ Ursianæ opere plane sit similis, ab Agnello, scriptore, ex dictis et ipso hoc musico Opere et scriptoribus omnibus, de Ravennatum antistitum successione tractantibus, antiquiori, assignata non compareant.

C aut ullum alium, quidquid contra opponatur,

24 At vero, inquit fortassis, in S. Severi Ravennatis episcopi Vita, superius num. 13 jam laudata, atque apud nos tom. I Februarii priori loco excusa, num. 4 ita memorat auctor anonymus: Hanc siquidem urbem (Ravennam scilicet) meritis præcipuis ejusdem sui triumphatoris B. Apollinaris, adeo clemens et pius rex Christus, præ ceteris decorando insignivit, ut ex quo ille miles felix laureatus corona martyrii intravit in gaudium Domini sui, instar duodeni Apostolorum apicis, duodecim illi successores per varia annorum curricula suppleret, non humana electos industria, sed potius divina vocatos providentia, et super quorum capita cælitus missa requievit columba; his autem verbis clarissime indicatur, duodecim S. Apollinaris in sedem Ravennatem successores columbæ divinitus missæ indicio ad episcopatum fuisse designatos. Jam vero cum e cunctis Ravennatum episcopis, qui hujusmodi miraculo feruntur electi, omnium ultimus, uti modo inter eruditos satis convenit, fuerit S. Severus confessor, huncque in serie, quam et Agnellus, et musicum Ursianæ ecclesiæ opus ex Octobris Tomus III.

hibent, decem dumtaxat S. Apollinaris successores præcedant, necesse est, ut ad seriem istam, si non vel S. Severus martyr, vel Marcellinus Sancto nostro antiquior, alter certe alterius nominis, qui ante S. Severum confessorem hujusque decessorem Marcellinum sederit, S. Apollinaris successor adiciatur. Adhæc, perges, in Ravennatis Historiæ Spicilegio, tom. I, part. 2 Scriptorum Italiæ a Muratorio inserto supraque laudato, pag. 552 anonymus Vitæ, ut vocatur, S. Proculi Ravennatis episcopi auctor ita scribit: Sita est (ecclesia, S. Theodori communiter nominata) inter muros civitatis Ravennæ, ubi hæc miraculosa et mirifica (Spiritus Sancti in Specie columbæ descensum intelligit) semper in electionibus Ravennatum pontificum a glorioso transitu beati Apollinaris usque ad beati Severi antistitis ejusdem ecclesiæ tempora, qui a beato Apollinare in pontificatus ordine duodecimus fuit, gerebantur, prout ista habet traditio nunc communis, et satis certa assertio personarum; his autem ex verbis idem omnino, quod e Vitæ S. Severi proxime recitatis, concludendum videtur.

AUCTOR C. B.

E 25 Fateor, sic potest non immerito videri, sique etiam reipsa Muratorio in Annotatione, quam textui huic subjecit, est visum. Verum quis pro certo edicat, an anonymus ille auctor, ab accuratione minime laudandus, S. Severum confessorem non faciat duodecimum columbæ indicio electum S. Apollinaris successorem, ipsomet annumerato S. Apollinari, qui, quamquam quidem visibili columbæ divinitus missæ signo episcopus designatus haud fuerit, speciali tamen Spiritus Sancti inspiratione credi potest primus Ravennatum antistes fuisse constitutus? Cur simili nequeat sensu anonymus Vitæ, cujus etiam num. præced. verba dedi, S. Severi scriptor intelligi? Desiderius Spretus de urbis Ravennæ Origine et Amplitudine lib. 1 luculentissime docet, duodecim S. Apollinaris successores columbæ divinitus missæ indicio ad episcopatum fuisse electos, singulosque tamen mox recensens, novem dumtaxat, qui ante S. Marcellinum, proximum S. Severi decessorem, sederint, assignat, additque nihilominus diserte, S. Severum esse Ravennatum antistitem ultimum, in quorum electione Spiritus Sanctus divina quadam providentia descenderit. Idem etiam, quamvis minus aperte, facit Appendicis, ad pontificalem Agnelli librum a Bacchinio adjectæ, auctor anonymus, ut scriptoribus, cum duodecim S. Apollinaris successores aiunt columba indice electos, hisce accensere ipsummet S. Apollinarem, prorsus inusitatum haud videatur. Ut sit, cum equidem e binis jam laudatis Severi et Proculi Vitarum auctoribus anonymis prior quidem, ut num. 13 dixi, non ante sæculum decimum aut etiam undecimum, posterior vero, uti ipsemet mox post verba, ex eo jam recitata, indicat, non ante sæculum tertium decimum, floruerit, ambo sunt Agnello longe recentiores; unde fit, ut huic potius quam illis standum sit, ac proin ut, quidquid scribant, verosimilius ante S. Severum confessorem, proximumque hujus decessorem Marcellinum nullus etiam alius, a S. Severo martyre Marcellinoque antiquiori distinctus, quem Agnelliana Ravennatum antistitum series non exhibet, Ravennensem S. Apollinaris cathedram occuparit.

F in Agnelliana serie non expressum, decessorem non habuit,

26 Ut porro, cur præterea seriei illi seu potius Agnello tantum deferendum sit, intelligas, Bacchinium in prima sua in hunc scriptorem Dissertatione pag. 119 de fonte, unde hic illam hauserit, audi loquentem: Novimus... inquit, veteribus

proximeque S. Agapito, non anno circiter 251, ut vult Rubens,

AUCTORE
C. B.

pontificum seriem et nomina nota satis fuisse ex Dypiticis, quibus inter Missarum sollempnia per ordinem recitabantur, ex quibus pontificum Ravennatum seriem collectam ab Agnello, vel a senioribus, qui notitias suffecere, sive ex Ursiana ecclesia, in qua alibi se nutritum ab ineunte ætate dicit, consentaneum est. Ita ille, cui cum hic subscribendum appareat, Sanctum nostrum, cui ex dictis, quod in Agnelliana serie expressi non sint, decessores fuisse S. Severum martyrem et Marcellinum quempiam antiquiorem, non reor, S. Agapito in sedem Ravennatem, quod huic in eadem serie, nullo intermedio, subdatur, proxime successisse, persuasum habeo. Verum, ut ad chronologiam jam veniam, quo tempore id factum? Hieronymus Rubeus (vide ejus verba num. 4 descripta) pro anno circiter 231 pronuntiat; verum nullum prorsus offert antiquiorem effati sui vadem, nec hoc veritati puto conforme. Esto enim tantisper, ut addit, annis non minus quinquaginta ecclesie Ravennati præfuisse Marcellinum, erit vel sic necessario consequens, ut is non serius, quam anno 281 e vivis fuerit sublatus, cum eo deducant anni quinquaginta, anno 231 adjecti.

B
sed, ut, anno,
quo obierit,
determinato,

27 At vero, cum Marcellinum, ipsomet fatente Rubeo, proxime exceperit, concilioque Sardinensi, anno 347, uti inter omnes convenit, celebrato, interfuerit S. Severus, necesse erit, ut hic, si Hieronymi Rubei calculis standum sit, annis ut minimum sexaginta sex sedem Ravennatem occuparit; imo cum anno circiter 390 adhuc in vivis fuisse superstes, a Majoribus nostris tom. I Februarii pag. 80, num. 9 probetur, uno amplius seculo in episcopatu vixerit; quod cum prorsus incredibile appareat, necesse est, ut et serius, quam anno 281, obiisse Marcellinus, et serius etiam, quam anno 231, ne alioquin nimium etiam ejus episcopatus protrahendus sit, in sedem Ravennatem S. Agapito statuatur successus. Verum quanto quidem tempore serius hæc Sancti ad episcopatum promotio evenit? Id ab anno, qui ei fuerit emortualis, partim dependet, huncque proinde præcie hic designo. Cum S. Severus concilio Sardinensi, anno, ut dixi, 347 celebrato, episcopus interfuerit, serius certe quam hoc ipso anno ecclesiam Ravennatem moderandam non exceperit; anno autem 346 id factum, Majores

C nostri tom. I Februarii in Commentario ad Sancti hujus Acta prævio num. 9 probant ex Vita, per anonymum scripta, in qua num. 6 disertè traditur S. Severus, Constantino IV et Constante III AA. Coss., sive jam dicto 346, creatus fuisse episcopus. Et sane citius id, quam hoc anno non evenisse, vel ex eo apparet, quod alioquin Severi, utpote qui anno circiter, ut jam dixi, 396 in vivis adhuc fuerit superstes, episcopatus, ultra quam sit sat credibile, foret protrahendus. Jam vero, cum secundum Agnellianam seriem, cui ex dictis standum, Sanctus noster S. Severum in episcopatu proxime præcesserit, verosimillime eo ipso anno vitam hanc mortalem cum immortalitati commutarit.

ostenditur,
sub sæculi iv
initium aut
circiter
successit.

28 Dispiciamus modo, quanto circiter tempore serius, quam statuat Rubeus, S. Marcellinus fuerit Ravennatum creatus antistes. Agnellus (adi num. 7) de Sancto ita scribit: Transactoque plurimo annorum curriculo spatii (id est, quantum opinor, plurimo spatii per annorum curriculum transacto) pontificatum amisit et vitam; Sanctus ergo secundum hunc scriptorem, quo antiquiorem, majorisque hac in re auctoritatis non habemus, plurimo seu potius longissimo anno-

rum spatio gessit ecclesie Ravennatis pontificatum, ut hunc per recitata num. 4 verba Hieronymus Rubeus, qui Agnellum Ms., utut eum ibi non laudet, sibi prælucentem habuit, quinquaginta annis, quamvis hos ab anno 231 ad annum 281 excurrisse, perperam indicet, non absque fundamento definiat. Attamen cum anni dumtaxat quadraginta, aut paulo adhuc pauciores, dum de tempore, quo quis episcopus sederit, sermo est, vocari etiam posse videantur plurimum seu longissimum annorum spatium, S. Agapito Sanctus noster successerit, non indubie quidem determinato, uti, si annis quinquaginta certo sedisset, esset dicendum, anno 296, sed verosimilius sub sæculi iv initium aut circiter, ad quem terminum chronicum, utpote qui annorum aliquot latitudinem complectatur, deducunt tam quadraginta, quam quinquaginta anni, ab anno 346, quo ex dictis Marcellinus obiit, ordine retrogrado computati. Collige hinc jam, quanto circiter tempore serius, quam Rubeus statuatur, S. Agapito in sedem Ravennatem S. Marcellinus fuerit successus.

29 Posset porro propius, quam ex dictis, res defini, si modo, quo circiter S. Agapitus, proximus Sancti nostri decessor, obierit e vivis, annus aliunde haberetur exploratus; verum nescio, an hic alio modo, quam quo aditi a Sancto nostro episcopatus initium jam utcumque determinavimus, sat apte tutoque possit assignari. Nec est, cur hunc in finem adducas concilii Romani, anno, ut plerique volunt, 337 sub Julio I Papa celebrati, acta, Majoresque nostros, qui, quod in his S. Agapitus Ravennensis episcopus memoretur, tom. II Martii pag. 426 Sancti hujus obitum, aditque a Sancto nostro episcopatus initium ultra dictum annum 337 distulerunt: Acta enim illa determinando tempore, quo S. Agapitus obierit, et S. Marcellinus sedere inceperit, opta non sunt, utpote supposititia, fideque prorsus indigna, uti ex mox dicendis palam fiet; quod autem ad Majores nostros pertinet, distulisse illos ultra annum 337 S. Agapiti obitum, aditque a Sancto nostro episcopatus initium, non est, cur quisquam magnopere miretur: fecerunt enim id, cum Agnellum, a quo S. Marcellinus, anno 346, uti ipsimet ibidem statuunt, vita sanctus, plurimorum annorum spatio in episcopatu vixisse, luculenter traditur, nondum vidissent, cumque præfata acta, contractis adhuc nimium sanæ etiam moderatæque criseos habenis, pro supposititiis traducere, aut etiam in suppositionis suspicionem dumtaxat revocare, piculo forsitan a nonnullis ductum fuisset.

nec concilii
Romani Acta,
utpote que,
F

30 Adhæc quo minus adhuc mirum accidat, Majores nostros, ut S. Agapiti obitum aditque a Sancto nostro episcopatus initium post annum 337 differrent, præmemoratis concilii Romani actis fuisse permotos, non soli illi fuere, qui hæc multum detulerint. Baronius enim in Martyrol. et Annal., Hieronymus Rubeus, utut etiam Agnellum habuerit copiam, in sua Ravennati Historia, et Ughellus tom. II Italiæ sacræ in Ravennatum archiepiscopis, ut hos inter S. Agapitum, quem in dictis Actis memorari videbant, apte locarent, assignatam ab Agnello, misivoque Ursianæ ecclesie opere expressam eorundem Ravennatum archiepiscoporum seriem, in qua Agapitum Marcellinum Severum, Severum Libेरтius II proxime exepit, sus deque inverterunt. Et Baronius quidem ante Severum statuit proxime sedisse Agapitum; Ughellus vero et Rubeus Agapitos multiplicat, hic post Severum commi-

licet aliquibus
fuerint
in pretio,

niscens

A niscens alterum Agapitum, ille ex uno tres faciens, quorum primus ante, secundus post S. Marcellinum, ac tertius denique post S. Severum sedem Ravennatem occupavit. Tanti olim illa concilii Romani Acta, quæ tom. II Conciliorum apud Labbeum exstant inserta, tres hiscriptores proxime laudati, aliique plures fecerunt; contra vero nullo omnino in pretio apud recentiores criticos modo habentur, et merito quidem: esse enim, quidquid interim sit de ipso concilio, quod re forte vera fuerit celebratum, certo supposititia, Tillemontius tom. VII Monument., Nota 2 in Julium I Papam, Bacchini Dissert. 1 in Agnellum plus semel jam cit. aliique nonnulli luculentissime demonstrant; quod ut studiosus lector perspiciat, aditque a Sancto nostro episcopatus initium post annum 337 non locandum, præcipuo, quibus id præstant, argumenta quantum ad substantiam describo.

supposititia
tamen esse,

31 Acta illa e characteribus chronicis diversis, quos continent, initio quidem signantur Constantio et Constante augustis anno quarto... Indictione sexta; in fine autem Feliciano et Maximiano viris clarissimis consulibus; verum hoc collegium consulum in tota Fastorum serie nusquam invenitur; Indictio vero sexta cum anno imperii Constantii et Constantis augustorum quarto, quod hic annum Christi 340, illa 347 designet, nequitiam cohæret, ut vel ex hoc solo capite Actorum suppositio sufficienter se prodatur. At vero hanc ipsammet concilium secundum se consideratum adhuc evidentius demonstrat. Constat enim dumtaxat Julii Papæ in Arianam hæresim sermone, qui nihil plane continet magnitudinis ingenti, quæ in nota Pontificis hujus ad Orientales epistola elucet, nihilque contra offert, quin Isidori Mercatoris, qui binas eidem Julio epistolas affinxit, barbarie sit dignum. Sermo ille primo ad concilii Patres dirigitur, ac dein degenerat in epistolam, ad episcopos absentes scriptam, qua rogantur, ut concilio, quod nihil omnino definit, subscribant. Notandum quoque est, tertiam sermonis illius partem a verbis, eos enim, qui dividunt etc, usque ad voces, sed habet ante sæcula, de verbo ad verbum continuæ serie esse depromptam e concilio Sardiensis epistola encyclica, qualis in Historia tripartita, genuinæ concilii epistolæ finem, orationisque, hinc a Theodoro adjunctæ, initium complectente, invenitur.

demonstratur, serius id
factum evincunt.

C 32 Hinc jam fit, ut Acta, quorum suppositionem a Bacchinio et Tillemontio probari existimo, merito sane a nonnullis, quibus Pogius in Criticis ad annum Christi 337 assentitur, apud Labbeum Conciliorum tom. supra cit., pag. 327 in Nota Marginali vocentur sarrago, ab Isidoro Mercatore ex Tripartita atisque in concilii formam redacta. Hujus porro falsitatem seu suppositionem etiam episcopi, quorum nomina recensentur, apertissime produnt; eos enim inter, ut ceteros, qui perperam pariter nominantur, omittam, quarto loco comparet Julius, Mediolanensis episcopus, toti antiquitati ignoratus. Baronius quidem in eam inclinavit opinionem, qua Julium illum, Mediolanensem episcopum, cognominatum fuisse Maternum, et ab illo ipso, cujus insigne de mysteriis profanarum religionum Opus sub Julii Firmici Materni V. E. nomine habemus, non distinguere, in animum induxit. Verum, præterquam quod Bacchinus hunc auctorem a Materno, Mediolanensi episcopo, cui propterea alterum Julii nomen nequeat assignari, dilucide probet diversum, non potuit concilio Romano, quod anno 337 celebratum fuerit, interesse Maternum, Mediolanen-

sis episcopus, utpote qui felici e vivis excessu ad Superos jam migrasset vel anno 305, ut tom. IV Julii in Commentario ad Acta sancti hujus antistitis prævio num. 8 probabilis putat Cuperus, vel anno 303, ut Papebrochius et Saxius in Episcopis Mediolanensibus contendunt. Plura non addo, cum allata, quantum opinor, sufficiant, ut laudati concilii Romani Acta supposititia a Tillemontio et Bacchinio esse luculentissime demonstrata, quisque perspiciat; jam vero, ut tandem § huic finem imponam, cum id ita sit, illa sane Acta nequitiam evincunt, vel S. Agapiti obitum, vel aditum a Sancto nostro episcopatus initium ultra annum 337 differendum, aut etiam a sæculi IV initio removendum.

AUCTORE
C. B.

§ IV. Locus sepultura, inventio et translatio reliquiarum, cultus hodiernus.

Q uo loco sacrum S. Marcellini cadaver, quod statim ab obitu suavissimum spirasse odorem fertur, tumulo fuerit mandatum, in elogio, quod supra recitavi, docet Agnellus paucis hæc de Sancto verbis: Sepultus est, ut fatentur alii, in basilica B. Probi; ita ille, qui quamquam rem ex traditione, ut innuit, dumtaxat acceperit, ambigendum tamen non videtur, quin reipsa in S. Probi ecclesia Sanctus noster tumulum sit adeptus, cum in ea postmodum, Petro quarto, aliis quinto, Ravennatem ecclesiam moderante, sacra ejus ipsana fuerint inventa, uti infra docebo. Erat porro illa S. Probi ecclesia, de qua videsis etiam Operis nostri tom. VII Septembris pag. 401 et seq., in oppido Classensi sita, quod tribus circiter milliariis mare versus Ravenna hodiernum distat, quodque olim celeberrimæ hujus urbis partem constituerit, si, quæ Rubeus lib. IV Hist. pag. 224 suppeditat, veritati consonent hæc verba: Ravennæ autem quinque partes æque nobiles fuere: Classis, Cæsarea, Ravenna, Palatiolum et Tauresium. Hæc de loco, quo Sanctus fuerit sepultus. De corporis ejus inventione translationeque nunc dicendum. Jacuerat hoc una cum aliis Ravennatum aliquot antistitum corporibus in Classensi S. Probi ecclesia sæculis non minus sex reconditum, cum tandem omnia sæculo X inventa, Ravennam translata, atque ibidem in Ursiana seu metropolitana ecclesia, uti jam nunc dicenda aperient, honorifice fuere deposita.

E Sancti corpus,
quod in Classensi S. Probi ecclesia fuit conditum.

33 Inventionis translationisque Historia Vitæ S. Probi, quam apud Muratorium tom. I Scripitorum Italiæ part. 2 Ravennatis Historiæ Spicilegium pag. 354 et tribus seqq. exhibet, exstat inserta. Hanc auctor anonymus, cujus hic num. 8, et tom. VII Septembris pag. 403, num. 25 et 26 notitiam invenies, in litteras misit, remque, cui ipsemet interfuit, curante Petro Juniore quarto Ravennatum antistite, factam scribit, ut adeo, cum hic ab anno 923 usque ad annum 970 (ad eundem tom. VII Septembris pag. 403, num. 26) Ravennatem cathedram occupavit, intra illud temporis spatium, quod inter binos hosce annos excurrit, nimirum circa annum 963, ut nonnulli tradunt, sacra illa corpora fuerint inventa Ravennamque translata. Octo hæc numero fuerunt; ac primo quidem tria ex his, quæ SS. Probi, Aderiti et Caloceri fuerint, solum fuisse inventa, refert laudatus

F anno circiter
963 inven-
tum, Raven-
namque
translatum,
ab anonymo.

LECTORE
C. B.

* sivistis;
iique
cujus hic ver-
ba dantur,
refertur.

laudatus anonymus; postquam autem simul, quo ordine ac modo Ravennam fuerint isthæc delata, quanto gaudio, apparatu et pompa ab archiepiscopo, populoque excepta atque in metropolitana ecclesia deposita, exposuit, paucis dumtaxat interpositis, subjungit, haud diu post Urbano cuidam (hunc Rubeus, qui anonymi lucubrationem lib. 1 Ravennatis Historiæ compendio complectitur, Ravennatem patricium appellat) adstitisse in somnis Virum, cultu honorabilem, canitie venerandum, qui quinque præterea alia sanctorum Ravennatum antistitum corpora in Classensi S. Probi ecclesia jacere recondita, hisce illum edocuerit verbis: Satis plane peregristis juste, qui Sanctorum non permisistis esse corpora divisa sine factione: quinque sed alios sevistis; ibique non ab eis, quos detulistis, existunt inferiores.

35 Hæc præfatus, mox episcopi pro quinque illis aliis Sanctorum inveniendis corporibus sollicitudinem exponit, tumque, interjectis nonnullis, quibus hæc SS. Proculi, Dathi, Liberii, Agapiti et Marcellini fuisse sacra lipsana, lectorem edocet, ita proseguitur: Quibus præsul cognitis eundem Nathinæum, qui scilicet antea in SS. Probi, Aderiti et Caloceri corpora inquisierat, cum primatibus quibusdam, illiusque affinis civitatis ad horum (sanctorum nempe Proculi, Dathi, Liberii, Agapiti et Marcellini) corpora indaganda direxit. Quæ strenue inquirentes in prædicta sæpius beati Probi aede, duo multo tandem sudore sepulcra repererunt, diversoque cum studio latentia ingenioseque aperta, et in altero horum tria, in altero duo humata videre corpora. Hæc autem ex ligneis, quia admodum vetustæ erant, capsis abstrahentes, et in sindone condientes, Ravennam detulerunt multis cum hymnis, magno gaudio exultantes. Sed quia dies erat secundus Rogationis ante celebritatem Dominicæ Ascensionis, tota plebs cum ipso præsule, ut prædiximus, obviam venit nobis. Tunc quidam infirmitate arctatus, quam medici maniam vocant, dum Sanctorum corpora ad Ursianam gestarentur ecclesiam, a suis filiis valde furibundus ipse est delatus, quos, ut ei erat possibile, vorare morsu nitebatur; sic tamen coactus usque ad præfatam ecclesiam cum eisdem est perductus, istisque ac tribus prioribus multa vi est suppeditus; quamquam non illico, suo præpediente delicto, esset a languore ereptus, tamen non diu illorum precibus protelatum est tempus, quod sanitati est redditus; quem nos satis modestum postmodum ac devotum ad prædictorum corpora Sanctorum supplicantem vidimus. Hunc quoque, si bene valeret, percontati sumus: ita se reponerat Sanctorum, non suo merito, prece, verecunda facie, Deo favente, sanum esse, ut nihil de præteriti languoris imbecillitate sentiret. Horum sed denique quinque corpora Sanctorum nondum condita sunt humo. Adhuc enim sindone manent super quamdam cameram involuta ecclesiæ subter testudine.

ubi post, non
autem ipso

36 Ita hæcenus ille, non tantum sacrorum S. Marcellini aliorumque quatuor, Proculi videlicet, Dathi, Liberii et Agapiti, corporum translationem inventionemque docens, verum etiam apertissime sub finem indicans, sacra illa lipsana nondum tunc, cum hæc scriberet, sub metropolitanæ ecclesiæ ara maxima fuisse recondita; quo tamen honore postea fuere affecta, uti ex dicendis patescet. Hieronymus Rubeus sæpissime jam laudatus Hist. Raven. lib. v ad annum 963 ita prodit memoriæ: Hoc tempore Petrus (quartus scilicet, ut supra

dictum) archiepiscopus divorum Aderiti, Caloceri, Probi, Proculi, Dathi, Liberii, Agapiti, Marcellinique sancta cadavera, ex templo D. Probi, quod erat ad mare, Ravennam, in ædem Ursianam, ita ut supra (lib. 1 nempe) memoravimus, transferenda curavit, iisque omnibus sanctissimis archiepiscopis aram ejusdem Ursiani templi maximam tert. Non. Mart. consecravit et dedicavit. Fuerintne forsans sub hac Ursiani seu metropolitana apud Ravennates templi ara SS. Marcellini, Probi aliorumque omnium hic recensitorum corpora eo ipso tempore, quod verbis recitatis designat Rubeus, a Petro archiepiscopo deposita? Id sane venerandis SS. Probi, Aderiti et Caloceri, non autem SS. Marcellini, Proculi, Dathi, Agapiti et Liberii, lipsanis verosimiliter tunc evenerit.

37 Ita autumo, quod scriptor anonymus, cujus translationis anno, verba, ad S. Marcellini translationem spectantia, jam descripsi, narrationi, qua SS. Probi, Aderiti et Caloceri translationem complectitur, mox subjungat, tertio Nonas, seu die quinta Martii, fuisse iis altare, quod, quantum puto, summum seu princeps fuerit, in metropolitana ecclesia consecratum seu dedicatum; narrationi autem, qua SS. Marcellini aliorumque quatuor translationem, eodem anno, quo SS. Probi, Aderiti et Caloceri, ex jam dictis factam, commemorat, nihil omnino adjungat, ex quo, illis in eadem Ursiana basilica tertio Nonas, seu die quinta Martii dedicatum fuisse altare, utcumque intelligas; ut plane nesciam, unde id etiam iis tunc factum, Hieronymus Rubeus didicerit, ac proin ut ex Maxima ecclesiæ ursianæ ara, quæ ex illius testimonio SS. Marcellino, Proculo, Datho, Agapito et Liberio quinta Martii die anno 963 fuerit consecrata, inferre non audeam, sacra horum lipsana in eadem illa ara tunc fuisse a Petro archiepiscopo deposita, maxime cum oppositum statuendum sit e sine jam mox recitatorum verborum anonymi, quem ante quintam illam Martii diem, quæ res fuisse peracta, certe non scripsisse, pronum est colligere ex jam dictis.

38 Utut sit, fuisse equidem sacra Sancti nostri aliorumque quatuor pluries jam nominatorum Sanctorum lipsana in principe Ursianæ basilicæ ara, utpote in qua hodieque servantur, postmodum deposita, certum est atque indubitatum. Atque id quidem jam sæculo quarto decimo factum fuisse apparet ex anonymo Vitæ S. Proculi Ravennatis episcopi, Historiæ Ravennatis Spicilegio supra cit. pariter insertæ, auctore, utpote qui tunc virissee videatur, itaque sub finem scribat: Nomina ipsorum aliorum pontificum, et aliorum Sanctorum, quorum præsentia coruscat sancta mater ecclesia Ursiana, et quæ atris suis servat, tamquam thesaurum pretiosissimum et margaritas incomparabiles, hodie reverenter præsentis Opusculo ad perennem memoriam duximus exprimenda, quæ quidem sunt hæc: Aderitus, Calocerus, Probus, Datus, Liberius, Agapitus, et Marcellinus, quorum catalogo et sarcophago adscribitur iste Proculus confessor almus. Quæ procul dubio pretiosa corpora de beati Proculi ecclesia translata fuere ad ecclesiam Ursianam, et collocata manent venerabiliter in sarcophago et altari, quod Arca Sanctorum hodie communiter nominatur; hæc ille, in quibus tamen, ut apparet, error cubat quantum ad ædem sacram, e qua S. Marcellinus atque hic recensiti ad Ursianam ecclesiam fuerint translati.

39 Hodie enim existere, vel unquam antea

Ra-

altari fuit depositum,

Ravennæ, aut prope hanc civitatem, sive in oppido Classensi, sive alibi, exstitisse ædem, S. Proculo Ravennatum antistiti sacram, nusquam compertio. Adhæc S. Marcellinum, Aderitum, Probum, Proculum aliosque omnes, qui e S. Proculi ecclesia translati, verbis recitatis narrantur, in Classensi S. Probi ecclesia inventos, indeque Ravennam ad metropolitanam ecclesiam translatos, dilucide secundum jam dicta docet anonymus Translationis scriptor supra laudatus, anonymo Vitæ S. Proculi scriptore multo antiquior; illi autem etiam adstipulatur Agnellus, utpote qui eosdem omnes Sanctos, si unum Proculum, de quo se dubitare ait, exceperis, in Classensi S. Probi ecclesia fuisse sepultos, affirmet, uti in singulorum apud ipsum elogius est videre. Non dubito itaque, quin in anonymi textu proxime recitato S. Proculi pro S. Probi ecclesia perperam scribatur, sive interim id vitii ipsimet auctori, sive potius librariis adscribendum sit. Verum, ut ut id ita sit, recte equidem hic in illo tradit, S. Marcellinum aliosque, quos memorat, ætate sua fuisse servatos sub metropolitana ecclesiæ altari, quod Arca Sanctorum nominaretur, quodque non ambigo, sacræ illius ædis altare summum seu princeps fuisse, sub quo hodieque SS. Marcellini, aliorumque septem, quos hic plus semel nominavimus, sanctorum episcoporum corpora honorifice asseruari, testis est Hieronymus Fabri in Opere supra pluries citato.

ipseque Sanctus ritus duplicis Officio quotannis colitur.

40 Atque hæc quidem, quod hic jam dicendum, una est cultus species, qui Sancto Ravennæ hodie defertur; alteram nunc etiam, eamque præcipuam, accipito. Hieronymus Fabri, seu, ut pariter scriptum invenio, de Fabris aut etiam Fabrus, qui supra non semel citatum de Ravennatibus Antiquitatibus librum contexit, ex archiepiscopi

et capituli Ravennatis mandato Propria etiam de singulis Sanctis, quos metropolitana Ravennensis ecclesia colit, Officia composuit, quæ a sacra Rituum congregatione approbata typisque excusa ad Majores nostros ipsemet, uti tom. II Martii pag. 426 notatur, dono misit. Officium porro ea inter de Sancto nostro quotannis ad quintam Octobris diem sub ritu duplici recitandum occurrit; hoc autem in Rubrica, quam præfert, desumendum totum præscribitur ex Communi confessoris pontificis præter Lectionem quartam, integram sere e supra recitato, quo Sanctum Rubeus exornat, elogio depromptam, uti liquet ex illius cum hoc collatione, quam ut quisque facere possit, lectionem etiam describendo Commentarium hunc claudio. His verbis concipitur: Marcellinus, Deo per columbam cælitus indicante, Agapito Ravennatum antistiti in episcopatu successit, qui eximia adeo sanctitate atque innocentia floruit, ut homines a maleficio detererent, et ad leges divinas servandas suo potissimum exemplo inflammaret. Sæpius etiam dæmonum furorem, tanta in eo fuit magnitudo ac præstantia benignitatis divinæ, nullo labore compressit. Quinquaginta prope annos Ravennati ecclesiæ sanctissime præfuit, et tandem in magna rerum perturbatione, et Ecclesiæ persecutione anno Salutis ducentesimo octuagesimo secundo, in Nonas Octob. (diem Sancti emortualem ignoravit Agnellus: qui ergo eum scire potuit Fabrus seu potius Rubeus?) obdormivit in Domino; cumque extremum spiritum duceret, ejus corpus cælestium unguentorum odore fragravit. Quod in divi Probi juxta classem basilica tumulatum, et inde ad metropolitanam ædem translatum, ibidem sub ara maxima honorifice conditum fuit.

AUCTORE C. R.

DE S. TULLIA VIRGINE

MANUSCÆ IN PROVINCIA GALLIÆ

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

J. G.

C Sanctæ in quibusdam Martyrologiis annuntiatio et Ecclesiasticus cultus: gesta ejus desumenda ex Actis S. Consortiæ. Quatenus hæc genuina sint? An Tullia S. Eucherii vulgo Magni filia fuerit? Quandonam circiter obierit?

FORTE INTER ANNUM CCCLXXXV ET CCCLXXXIII. S. Tullia, ab Adone et recentioribus martyrologis celebrata,

Tulliam virginem, quibusdam Juliam perperam dictam, S. Consortiæ, cujus Acta Henschenius et Papebrochius die xxii Junii illustrarunt, germanam sororem, ex omnibus, quos inveni, martyrologis, solus Castellanus seorsum a parentibus Eucherio et Galla hoc die Manuscæ in Provincia Galliæ annuntiat, eamque vel ad Superos migrasse, aut saltem hoc die illic coli innuit pag. 983 in Additionibus et Correctionibus Martyrologii sui universalis. Hunc sanctæ Virginis notalem cultusque diem, unde eruerit diligens ille Sanctorum, præsertim Galliæ, investigator, ipso tacente, incompertum mihi est. Temere tamen id fecisse, non facile crediderim. Quare et de ea hoc

die, cum opportunior se non offerat locus, agere statui. Itaque a sanctitate ejus et cultu Ecclesiastico initium duco. Tulliam jam pridem sanctarum Virginum choro adnumeratam in Galliis fuisse, tum ex coævo scriptore anonymo, infra memorando, tum ex Martyrologio S. Adonis manifeste evincitur. Et hic quidem occasione S. Eucherii. Lugdunensis episcopi, quem die xvi Novembris annuntiat, ita de illa ejusque sorore Consortia loquitur: Duæ ipsorum (Eucherii et Galliæ) filia, quarum una CONSORTIA, altera TULLIA vocabatur, virginitatis gratia et signorum gloria claruerunt. Adoni consonant parique occasione ad eundem diem xvi Novembris Tulliam inter sanctas Virgines accensent Florarium nostrum Ms., Bruxellensis codex Usuardinus, uti

et